

Лапиніна О. Л.,
аспірант кафедри німецької філології
Київського національного лінгвістичного університету

ТЕМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ КОМПОНЕНТІВ-ГАСТРОНІМІВ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті виокремлено та проаналізовано склад чотирьох тематичних груп компонентів-гастронімів фразеологічних одиниць німецької мови та їхніх підгруп.

Ключові слова: тематична класифікація, тематична група, тематична підгрупа, компонент-гастронім, фразеологічна одиниця.

Постановка проблеми. Принцип системності є невід'ємним при вивченні будь-якого лексичного матеріалу, оскільки смислова структура слова існує в мові не ізольовано, а в системі, тобто співвіднесена з іншими словами, і від цього залежить об'єм кожного значення слова. Реальна семантика слова є результатом відображення дійсності, закріплені у свідомості представників конкретного мовного колективу за цією матеріальною оболонкою [4, с. 350]. Класифікація різного лексичного матеріалу за темами, а також за лексико-семантичними групами (ЛСГ) є найбільш поширеним прийомом вивчення системної організації лексичних одиниць. При цьому виокремлення тематичних груп (ТГ) є кроком до встановлення мовних семантичних зв'язків, а не просто констатацією явищ, зумовлених логічними зв'язками слів [6, с. 79]. Через тематичну та семантичну класифікації можна наблизитися до розв'язання питання про роль слів-компонентів у формуванні значення фразеологічних одиниць з гастрономічним компонентом (ФОГК).

Гастроніми були предметом досліджень Я.В. Браницької, П.П. Буркової, Е.А. Гашимова, Н.П. Головицької, Д.Ю. Гулінова, О.О. Дормідонтової, А.Ю. Земської, О.І. Копчак, І.В. Пахомової. Проте ТГ компонентів-гастронімів ФОГК німецької мови не були ще об'єктом дослідження в сучасній лінгвістиці. Для вирішення названої проблеми видається доцільною мета статті – виокремити на основі логіко-поняттєвого аналізу основні ТГ компонентів-гастронімів досліджуваних ФОГК німецької мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тематична група – слова, поєднані одним спільним, родовим поняттям і тематично [1, с. 5]. Вперше розмежування ТГ та ЛСГ було запропоноване Ф. Філіним, який до ТГ відносить слова, що поєднуються на основі класифікації самих реалій, а не лексико-семантичних зв'язків. При цьому він наголошує на доцільності перебудови ТГ без суттєвих змін відношень між компонентами, оскільки заміна одного зі слів ТГ іншим не призводить до зміни значення, стилістичного забарвлення слів тієї ж групи, що свідчить про майже повну відсутність семантичних зв'язків між словами групи в мові на цьому етапі її розвитку [5, с. 526]. Таким чином, виокремлення лексичних одиниць в окрему ТГ відбувається не за мовними ознаками, а за предметно-логічними чинниками, в той час коли ЛСГ об'єднує однорідні елементи на основі спільної семантичної ознаки.

Кількість та склад ТГ визначаються будовою категорійно-поняттєвого апарату певної науки. Виділення ТГ компонентів-гастронімів (КГ) пов'язане зі сферою харчування німецького народу, розвитком виробничих відносин, продуктивних сил та показує, як позамовні чинники впливають на розвиток лексики. Матеріалом дослідження стали 1264 ФОГК, отримані шляхом суцільної вибірки із лексикографічних джерел. З метою визначення участі певних ТГ лексики у формуванні досліджуваного корпусу ФОГК і на основі предметно-поняттєвого співвідношення слів КГ було розподілено на 4 ТГ.

До першої групи увійшли КГ, які називають *продукти харчування тваринного та рослинного походження* (71 лексема) і які становлять ліву частку досліджуваних ФОГК (61,8%). Ця група (782 ФОГК) є структурно складною та містить сім тематичних підгруп (ТпГ), кожна з яких проявляє різну активність у процесі фразо творення:

1. **М'ясо та м'ясні продукти.** Підгрупа охоплює 10 КГ (175 ФОГК): *Wurst* (44), *Ei* (41), *Speck* (41), *Braten* (17), *Schinken* (11), *Fleisch* (8), *Pastete* (6), *Gans* (2), *Hühner* (4), *Salami* (1); *jemand will eine besondere Wurst braten* – «хтось претендує на особливу увагу до себе» [3, с. 333], *keinen Speck in der Tasche haben* – «не мати грошей» [8, с. 1497], *schwitzen wie ein Schweinebraten* – «сильно потіти» [7], *bei jemandem einen Schinken in Salz legen* – «зводити рахунки з кимось» [8, с. 5419], *das ist zähes Fleisch* – «когось важко в чомусь переконати» [8, с. 1820], *einem Pasteten versprechen* – «давати пусті обіцянки» [8, с. 4558], *jemanden ausnehmen wie eine Weihnachtsgans* – «збагатитися за чийсь рахунок, когось пограбувати» [7], *Salamitaktik betreiben* – «поступово, крок за кроком, переслідувати певну політику, певний намір» [8, с. 1275];

2. **Злакові, крупи та мучні вироби.** Тематична підгрупа, яка налічує 12 КГ (164 ФОГК): *Brot* (101), *Kuchen* (17), *Nudel* (10), *Mehl* (9), *Korn* (7), *Semmel* (5), *Brötchen* (4), *Keks* (4), *Brezel* (2), *Laib* (2), *Reis* (2), *Lebkuchen* (1), серед яких значну частку (83%) становлять назви хліба та хлібобулочних виробів: *ums liebe Brot arbeiten müssen* – «працювати задарма» [8, с. 1014], *sie haben den Kuchen für sich selbst gebacken* – «вони самі себе підвели» [8, с. 412], *jemandem etwas auf die Semmel schmieren* – «роз'яснювати комусь щось, розповідати» [8, с. 193], *jmdm. auf den Keks gehen* – «когось злити» [7], *das geht wie es Brezelbacken* – «це відбувається неймовірно швидко» [7], *die gleichen Laibe zurückgeben* – «відплатити комусь тією ж монетою» [8, с. 3647];

3. **Овочі та зелень.** Є найбільшою підгрупою за кількістю КГ (19): *Bohne* (23), *Kartoffel* (17), *Rübe* (14), *Gurke* (13), *Erbse* (12), *Kohl* (12), *Kraut* (10), *Gemüse* (6), *Salat* (6), *Tomate* (6), *Zwiebel* (6), *Petersilie* (4), *Spargel* (4), *Radieschen* (3), *Linsen* (2), *Paprika* (1), *Rettich* (1), *Schnittlauch* (1), *Spinat*

(1), які беруть участь у творенні 142 досліджуваних ФОГК: *keine kalte Bohne wert* – «нічого не вартий» [8, с. 235], *jetzt musst du eine Zeit lang Kartoffeln essen* – «зараз тобі потрібно економніше жити» [7], *eins auf die Rübe kriegen* – «отримати удар в голову» [8, с. 1258], *er mag Erbsen zählen* – «йому немає чим зайнятися» [8, с. 390], *das macht das Kraut/den Kohl nicht fett* – «це не дуже допоможе» [8, с. 884], *quer durch den Gemüsegarten* – «овочевий суп» [8, с. 2028], *frisch wie Salat im Mai* – «свіжий, як ранкова роса» [3, с. 151], *Butter in den Spinat tun* – «покращити своє фінансове становище» [8, с. 286], *Schnittlauch auf allen Suppen sein* – «скрізь сунути свого носа» [8, с. 6395];

4. **Молоко та молочні продукти.** Тематична підгрупа представлена у нашому дослідженні 5 КГ: *Käse* (36), *Butter* (35), *Quark* (17), *Milch* (15), *Sahne* (2), які входять до складу 105 ФОГК: *er hat den Käse zu dick geschnitten* – «він все розтринькав» [8, с. 813], *Butter bei den Fischen haben* – «мати гроші» [8, с. 6395], *Quark reden* – «розказувати нісенітницю» [8, с. 813], *ich verkaufe meine Milch nicht an dich* – «я не хочу мати з тобою жодних справ, нічого спільного» [8, с. 4099], *die Sahne abschöpfen* – «брати собі найкращу частину» [3, с. 151];

5. **Фрукти і ягоди.** До складу цієї тематичної підгрупи входить 13 КГ: *Apfel* (23), *Birne* (23), *Zitrone* (8), *Obst* (7), *Frucht* (7), *Pflaume* (6), *Banane* (5), *Beeren* (5), *Trauben* (5), *Kirsche* (4), *Feige* (2), *Granatapfel* (2), *Zwetschge* (1): *so voll sein, dass kein Apfel zur Erde fallen kann* – «бути переповненим» [7], *er ist keine faule Birne wert* – «він нічого не вартий» [8, с. 763], *eine Pflaume sein* – «бути людиною, від якої немає жодної користі» [8, с. 1174], *so sauer wie eine Zitrone sein* – «бути ображеним» [8, с. 1774], *sich zum Obst machen* – «виставити себе на сміх» [7], *die süßesten Früchte begehren* – «вимагати для себе найкращого» [8, с. 479], *häufig wie Brombeeren* – «на кожному кроці» [2, с. 124], *voll wie ein Granatapfel* – «дуже п'яний» [8, с. 2299], *nicht einmal eine Feige wert sein* – «не мати жодної вартості, ніякого значення» [8, с. 1691], *sieben Zwetschgen packen* – «покинути своє місце проживання, виїхати» [7];

6. **Риба та рибні продукти.** Представлена 5 КГ: *Fisch* (16), *Hering* (11), *Lachs* (6), *Sardinen* (3), *Kaviar* (2) у складі 38

ФОГК: *der Fisch ist gegessen* – «справа вирішена, завершена» [8, с. 452], *aufeinandergepfercht wie Heringe* – «так щільно та тісно, як оселедці у бочці» [8, с. 702], *Lachse haben* – «мати гроші» [8, с. 919], *eng wie in der Sardinenbüchse* – «дуже щільно, в тісноті, у вузькому просторі» [8, с. 1281], *Kaviar sein für jemanden* – «щось недосяжне; занадто дорога насолода для когось» [8, с. 830];

7. **Солодощі, горіхи та сухофрукти.** Представлена 7 КГ (37 ФОГК): *Nuss* (28), *Pudding* (9), *Rosinen* (9), *Bonbon* (6), *Mus* (6), *Powidl* (1), *Waffel* (1): *es gibt in diesem Jahr viele Haselnüsse* – «у цьому році народжено багато позашлюбних дітей» [8, с. 672], *große Rosinen im Sacke haben* – «мати великі плани та сподівання» [8, с. 1255], *Pudding unter der Glatze haben* – «бути дурним» [8, с. 4838], *jmdm. ein Bonbon ans Hemd kleben* – «робити з когось дурня» [7], *jemanden zu Mus machen* – «когось сильно побити» [8, с. 4226], *einen an der Waffel haben* – «бути несповна розуму» [7], *jemandes Powidl sein* – «бути комусь байдужим» [8, с. 4788].

До другої ТГ належать лексеми, які називають *смакові добавки, приправи та сировину*. Вона представлена 22 КГ (188 ФОГК): *Salz* (31), *Pfeffer* (27), *Honig* (21), *Zucker* (21), *Senf* (13), *Hefe* (12), *Zimt* (9), *Fett* (8), *Soße* (7), *Essig* (6), *Kakao* (6), *Öl* (6), *Kümmel* (4), *Schmalz* (4), *Sauerteig* (3), *Soda* (3), *Kren* (2), *Gewürze* (1), *Kräuter* (1), *Meerrettich* (1), *Muskat* (1), *Sirup* (1): *nicht das Salz zur Suppe haben* – «бути у скрутному становищі» [7], *im Pfeffer sitzen* – «бути в неприємному становищі» [8, с. 4621], *etwas wie Zucker sparen* – «обережно обходитися з чимось цінним» [8, с. 7210], *fauler Zimt* – «нісенітниця» [8, с. 1773], *das Fett von der Suppe schöpfen* – «шукати свою вигоду» [8, с. 1729], *Soße quatschen* – «говорити дурниці» [3, с. 200], *Öl am Hut haben* – «бути злегка напідпитку» [7], *ein Sauerteig sein* – «бути злою людиною» [8, с. 5193], *in alles seinen Kren reiben* – «скрізь сунути свого носа» [8, с. 3518], *keinen Meerrettich machen* – «не розводити зайвих балачок» [8, с. 4038], *klar wie Sirup sein* – «бути дуже ясным, зрозумілим» [8, с. 851].

Третю ТГ складають *назви готових страв* (10 КГ у 159 ФОГК): *Suppe* (75), *Brei* (29), *Brühe* (25), *Butterbrot* (10), *Pfannkuchen* (10), *Sauerkraut* (3), *Sülze* (3), *Bulette* (2), *Frikassee* (1), *Gulasch* (1): *eine Suppe und ein Mus sein* – «бути близьки-

Таблиця 1

КГ ФОГК за тематичною належністю

Тематична група/підгрупа	Кількість КГ у групі	Питома вага у ФОГК	Кількісне відношення у ФОГК
1. Продукти харчування тваринного та рослинного походження	71	61,8%	782
а) М'ясо та м'ясні продукти	10	13,9%	175
б) Злакові, крупи та мучні вироби	12	13%	164
в) Овочі та зелень	19	11,2%	142
г) Молоко та молочні продукти	5	8,3%	105
д) Фрукти і ягоди	13	7,7%	98
е) Риба та рибні продукти	5	3%	38
є) Солодощі, горіхи та сухофрукти	7	4,7%	60
2. Смакові добавки, сировина та приправи	22	14,9%	188
3. Готові страви	10	12,6%	159
4. Напої	9	10,7%	135
Всього:	112	100%	1264

ми друзями» [8, с. 6396], *den alten Brei wieder aufkochen* – «ворушити минуле» [2, с. 120], *in der Brühe stecken* – «перебувати у скрутному становищі» [8, с. 1038], *jemanden auf ein Butterbrot bieten* – «запросити когось на чашку чаю» [2, с. 133], *platt wie ein Pfannkuchen* – «дуже здивований» [8, с. 4613], *noch tief im deutschen Sauerkraut stecken* – «бути добре обізнаним з німецькими звичаями та традиціями» [8, с. 1286], *herangehen wie Hektor an die Buletten* – «діяти не роздумуючи» [8, с. 2759], *ausjmdm. Frikassee/Gulasch machen* – «сильно когось відлущувати» [7].

До четвертої ТГ віднесені КГ (9 КГ у 135 ФОГК) на позначення алкогольних, слабоалкогольних та безалкогольних напоїв: *Bier* (41), *Wasser* (34), *Wein* (19), *Kaffee* (18), *Tea* (10), *Saft* (8), *Brause* (2), *Schnaps* (2), *Kompott* (1): *etwas ausschreien wie saures Bier* – «пропонувати красномовно та за низьку ціну річ, яка нічого не вартує» [8, с. 734], *es wird überall nur mit Wasser gekocht* – «справа виглядає гірше, ніж є насправді» [8, с. 1700], *Wein taufen* – «розводити вино водою» [3, с. 310], *aus dem Kaffeersatz wahrsagen* – «ворожити на кавовій гущі» [2, с. 364], *jemandem etwas in den Tee getan haben* – «напоїти когось» [8, с. 6478], *voll im Saft stehen* – «бути в гарній формі, сповненим життєвої сили» [7], *Schnaps ist gut für die Cholera* – «це на користь справи» [3, с. 170].

Висновки. Таким чином, кожна з ТГ досліджуваних ФОГК по-різному представлена КГ. Найбільшою за кількісним складом та найактивнішою у процесі фразотворення ФОГК є ТГ «Продукти харчування тваринного та рослинного походження». Вона є розгалуженою та містить сім ТпГ. Активна участь у творенні досліджуваних ФОГК належить КГ на позначення хлібобулочних виробів, готових страв, м'ясних виробів та слабоалкогольних напоїв. Пасивними у процесі фразотворення ФОГК є лексеми, які називають солодкі вироби та сухофрукти. Високочастотними КГ є *Brot*, *Suppe*, *Wurst*, *Ei*, *Speck*, *Bier*, які безпосередньо пов'язані з поширенням цих продуктів харчування у країні, їх популярністю та доступністю. Пізня популяризація, висока вартість, недоступність для широких верств населення зумовили низьку частоту вживання 17 КГ, кожен з яких бере участь в утворенні лише однієї ФОГК. Перспективним напрямком подальших досліджень вважаємо побудову фразеосемантичних полів для виявлення національно-культурної специфіки ФОГК.

Література:

1. Кодухов В.И. Лексико-семантические группы слов : [лекція] / И.В. Кодухов. – Л. : Изд-во ГПИ, 1955. – 28 с.
2. Німецько-український фразеологічний словник : у 2 т. / уклад. В.І. Гаврись, О.П. Пророченко. – Т. 1. – К., 1981. – 416 с.
3. Німецько-український фразеологічний словник : у 2 т. / уклад. В.І. Гаврись, О.П. Пророченко. – Т. 2. – К., 1981. – 382 с.
4. Павлова И.П. Традиционная народная терминология как объект научного изучения / И.П. Павлова // Лингв., культуролог. и дидакт. аспекты коммуникации в поликульт. пространстве : сборник регионал. лингвист. конф. (г. Якутск, 12–13 апреля 2013) – Киров : МЦНИП, 2013 – С. 343–353.
5. Филин Ф.П. О лексико-семантических группах слов / Ф.П. Филин // Езиковедски изследованя в чест. на акад. Ст. Младенов. – София : Издание на българската академия науките, 1957. – С. 523–538.
6. Чорна О.В. Тематична класифікація українських податкових термінів / О.В. Чорна // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія «Філологічні науки». – 2010. – Кн. 2. – С. 78–82.
7. Duden. Das Bedeutungswörterbuch : 4 Aufl. – Mannheim, 2010.
8. Röhrich I. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten : in 5 bd / I. Röhrich. – Herder, Freiburg, Basel, Wien, 1995. – 1910 s.

Лапынина О. Л. Тематическая классификация компонентов-гастрономов фразеологических единиц немецкого языка

Аннотация. В статье выделен и охарактеризован состав четырех тематических групп компонентов-гастрономов фразеологических единиц немецкого языка, а также их подгрупп.

Ключевые слова: тематическая классификация, тематическая группа, тематическая подгруппа, компонент-гастроном, фразеологическая единица.

Lapyнина O. The thematic classification of gastronomic components of phraseological units in German

Summary. The author distinguishes and describes four thematic groups of gastronomic components of phraseological units and their subgroups in German.

Key words: thematic classification, thematic group, thematic subgroups, gastronomic component, phraseological unit.